Lausunto eduskunnan tulevaisuusvaliokunnalle

Valtion selonteko liikuntapolitiikasta

Aihe: Liikunnan edistäminen eri elämänvaiheissa (≅ liikunnan lisääminen elämänkulussa)

Selonteossa ei tuoda esille varsinaisesti mitään uutta tietoa tai tulokulmaa liikunnan edistämisen kannalta. Joensuun ja Pohjois-Karjalan nykytilanne vastaa hyvin pitkälle sitä, miten se on selonteossa kuvattu. Myös selonteon johtopäätökset ovat sellaisia, joista liikunnan viranhaltijakentällä on erittäin suuri yksimielisyys.

Liikuntalain 5 § edellytetään, että kunnan tulee arvioida asukkaittensa liikunta-aktiivisuutta osana terveydenhuoltolain (1326/2010) 12 §:ssä tarkoitettua terveyden ja hyvinvoinnin edistämistä. Jotta liikunnan edistämistyötä voitaisiin mitata ja vertailla luotettavasti, tulisi liikunta-aktiivisuuden seurantaan luoda valtakunnallinen mittari. Tällä hetkellä seurantaa toteutetaan kunnissa varsin kirjavasti, eikä vertailukelpoista, luotettavaa aineistoa ole olemassa. TEAviisariin kerätään tietoja kuntien liikunta-aktiivisuuden seurannasta. Mutta ongelmana on, että ”täydet pisteet” saa vastaamalla *”Kyllä seurataan”*! Liikunta-aktiivisuuden seuranta on vahvasti esillä myös HYTE-kertoimen alustavissa toimintaa kuvaavissa prosessi-indikaattoreissa. Myös näihin indikaattoreihin kerättävät vastaukset kertovat ainoastaan tehdäänkö seurantaa vai ei. Kerättävistä tiedoista ei selviä millään tavalla kuntalaisten liikunta-aktiivisuuden taso tai sen muutos.

Selonteossa on sivulla 17 kohta, joka on kirjattu enemmän yleisen käsityksen kuin todellisen tilanteen mukaan. Sivun ensimmäisessä kappaleessa sanotaan: *”Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä poikkihallinnollinen yhteistyö on keskeisessä asemassa. Kunnan **liikuntatoimella on vastuu** huolehtia poikkihallinnollisen työn toteutumisesta kunnan sisällä.”*

Kunnan hallinnon järjestämisestä säädetään kunnan hallintosäännössä. Joensuun hallintosäännöstä ei löydy kohtaa, jossa sanotaan, että poikkihallinnollisesta työstä vastaaminen kuuluisi liikuntatoimelle. Tätä vastuuta ei ole kirjattu myöskään delegointipäätöksiin. Tätä toimeksiantoa ei löydy myöskään Joensuun strategia-asiakirjasta.

Usean vuoden ajan on monen asian ratkaisuksi nostettu poikkihallinnollinen yhteistyö. Myös selonteossa ja selontekoon saaduissa lausunnoissa tätä poikkihallinnollista yhteistyötä korostetaan monessa kohtaa.

Selonteon sivulla 10 sanotaan: *”Ministeriöiden ja laitosten vastauksissa keskeinen yhteinen nimittäjä on, että liikunnan, fyysisen aktiivisuuden ja liikkumisen edistäminen on kaikkien mielestä yksiselitteisesti tärkeää. Liikunnan edistäminen edesauttaa kaikkien vastanneiden organisaatioiden omia tavoitteita. **Samanaikaisesti voidaan havaita, että liikunnan edistämisen viitekehyksen sisällä on löydettävissä vain rajallisesti yhteneväisiä näkökulmia**.*”

Joensuun liikuntatoimen 10,6 milj. euron käyttömenoista lähes 95 % on kiinni ns. kiinteäluonteisissa kuluissa (tilavuokrat, henkilöstö, koneet, laitteet, liikuntapaikkojen ylläpitoon liittyvät ostopalvelut jne.). Liikuntatoimi ylläpitää käytännössä kiinteitä rakenteita. Lopun 5 % suurin yksittäinen kuluerä on urheiluseurojen avustukset.

Selonteon kohdassa 3.3. Soveltavan liikunnan nykytila sanotaan: *”Toimenpiteitä tulisi lisätä kohderyhmiin, joiden edellytykset oman hyvinvoinnin edistämiseen ovat heikoimmat ja joiden tukeminen tuottaa suurimmat yhteiskunnalliset hyödyt.”*

Liikuntatoimen resurssit ovat kiinni kiinteissä rakenteissa, eikä tilanne muuksi muutu muuten kuin purkamalla rakennetta. Käytännössä tämä tarkoittaisi esim. jonkin liikuntalaitoksen lakkauttamista. Kunnallisen liikuntatoimen palvelut (avustukset, vuorojako, koulutus jne.) on rakennettu hyvin vahvasti urheiluseuratoiminnan ympärille. Vaikuttavuuden kannalta panoksia tulisi kuitenkin ohjata järjestäytyneen urheiluseuratoiminnan ulkopuolella olevien liikkumisen aktivointiin. Joensuussakin on käytössä erilaisia toimenpiteitä (esim. harrastepankki, matala kynnys, Valtti toiminta, Tuuppari –toiminta ja urheiluseurojen harrasteryhmät), jotka kohdentuvat henkilöihin, joiden edellytykset oman hyvinvoinnin edistämiseen ovat heikoimmat tai perinteiset toimenpiteet eivät jostain syystä ole saavutettavissa. Nämä kaikki toiminnot ovat kuitenkin vahvasti vapaaehtois- ja/tai hanketoiminnan kautta koordinoituja ja resursoituja. Kunnan tuki näihin toimintoihin on vuositasolla ainoastaan muutama tuhat euroa.

Myös ikäihmisten liikuntapalvelut kohdentuvat pääsääntöisesti jo muutenkin terveytensä kannalta riittävästi liikkuviin esim. seniorikortin kautta. Joensuussa tehdyn selvityksen perusteella seniorikortin lunastaneita oli selvityksen hetkellä ainoastaan 7 % seniorikorttiin oikeuttavasta ikäluokasta! Lisäksi kortin lunastaneet liikkuivat jo ennen kortin hankkimista terveytensä kannalta riittävästi. Seniorikortin lunastaneista 91 % koki terveytensä ikäisiään paremmaksi tai vähintään yhtä hyväksi kuin ikäistensä terveys.

Liikkuminen on polarisoitunut entistä selkeämmin, mutta kunnat ja niiden liikuntatoimet ovat useimmissa kunnissa kiinni toimenpiteissä, joilla edistetään terveytensä kannalta jo muutenkin riittävästi liikkuvien liikuntaa.

Liikunnan (≅hyvinvoinnin ja terveyden) lisäämisen kannalta suurimmat hyödyt saadaan, jos painopistettä siirretään selkeästi terveytensä kannalta liian vähän liikkuviin. Myös kunnallisen liikuntatoimen tulisi jatkossa keskittyä entistä vahvemmin nimenomaan näihin kuntalaisiin.

Tämä vaatii joko:

1. **Lisää resursseja**, jotka kohdennetaan terveytensä kannalta liian vähän liikkuvien aktivointiin.
2. **Resurssien uudelleen kohdentamista** vaikuttavuuden perusteella. Joensuun liikuntapalveluiden 5 % käyttömenojen (500 000 euron) uudelleen kohdentaminen aiheuttaisi tuskin paljon muuta kuin urheiluseuroille ikävän yllätyksen. Kiinteiden rakenteiden purkaminen ei ole käytännössä edes mahdollinen vaihtoehto.
3. **Yhteistyötä muiden hallinnonalojen kanssa.** Kohdennetaan jo olemassa olevat resurssit ja toimenpiteet yhdessä päätetyn ja johdetun tavoitteen taakse. Tämä on ennen kaikkea johtamiskysymys. Selonteossa mainitaan useassa kohdassa tiedolla johtaminen. Meillä on riittävästi tietoa substanssista, ja me olemme laajasti myös yhtä mieltä faktoista ja johtopäätöksistä. Sen sijaan meiltä puuttuu tietoa tai tahtoa, miten tämä johdetaan niin, että rajalliset yhteiset näkökulmat muuttuvat yhteiseksi tavoitteeksi ja tämän jälkeen vielä toimenpiteiksi.

Haasteellista liian vähän liikkuvien aktivoinnissa on se, että syyt liian vähäiseen liikuntaan tai usein kokonaan liikkumattomuuteen ovat moninaiset. Monelle liikkumattomuus on myös oma valinta. Tällaisten henkilöiden liikunnan lisäämiseen tai aloittamiseen eivät perinteiset keinot ole kovinkaan toimivia. Tällaisten henkilöiden aktivoiminen vaati kaikkien toimijoiden yhteistyötä. Tässäkin tapauksessa

tehokkainta toimintaa olisi tunnistaa riittävän aikaisessa vaiheessa ne kohderyhmät, joilla riski liian vähäiseen liikuntaan on olemassa. Käytännössä toimenpiteitä tulisi suunnata jo perhepalveluihin ja varhaiskasvatukseen. On luotava toimivat palveluketjut, joilla ko. henkilöt tunnistetaan ja ohjataan palveluiden pariin. Tämän lisäksi tulee varmistaa seurannan avulla, että he myös pysyvät palveluiden parissa ja palveluita tulee räätälöidä tarvittaessa hyvinkin henkilökohtaisiksi. Toimenpiteet kuten liikuntaneuvonta edellyttävät monessa tapauksessa yksilöllistä työotetta. Tämä vaatii huomattavan paljon nykyistä enemmän resursseja ja yhteistyötä. Myös yksityisen- ja kolmannen sektorin aktivoiminen mukaan edellyttää uusia avauksia esim. verotuksen osalta.

Liikunnan viranhaltijoiden kokouksissa viimeaikojen kestoaihe on ollut sote- ja maakuntauudistuksen vaikutus liikuntapalveluihin. Joensuussa voidaan jo nyt nähdä, että Siunsoten myötä yhteistyö liikuntatoimen kanssa ei ole ainakaan lisääntynyt. Yhteistyötä tehdään käytännössä yksittäisten toimijoiden ja toimintojen kautta. Myös Pohjois-Karjalan muiden kuntien liikunnan viranhaltijat kertovat yhteistyön vaikeutumisesta. Aiemmin pienen kunnan etuna oli, että toimijat tunsivat toisensa ja päätöksenteko tapahtui paikallisesti. Nyt kunnissa koetaan, että yhteistyön suunnittelu ja siitä päättäminen on vaikeutunut.

Selonteon sivulla 9. Sosiaali- ja terveysministeriö nosti esille seitsemän keskeistä kohtaa, jotka tulisi ottaa liikuntapoliittisessa selonteossa huomioon. *Viidennessä kohdassa STM esittää, että liikunta tulee nostaa vahvemmin osaksi sosiaali- ja terveydenhuollon työtä. Kuudenneksi STM korostaa, että liikunnan asemaa voidaan vahvistaa sote- ja maakuntauudistuksessa, johon liittyen korostuu kuntien, maakuntien ja järjestöjen yhteistyö. Seitsemänneksi STM pitää tärkeänä kaikkien hallinnonalojen saamista mukaan yhteistyöhön.*

Joensuun osalta voidaan sanoa, että näiden tavoitteiden suuntaisista toimenpiteistä ei ole näkyvissä mitään viitteitä. Yhteistyö on aina vähintään kahdenvälistä, joten tarkastella sopii tietysti myös kunnan ja sen viranhaltijoiden toimia.

Selonteon tavoitteena on olla strateginen ja yhteiskuntapoliittinen asiakirja, eikä siinä pureuduta yksityiskohtaisiin kysymyksiin. Liikunnan edistäminen ja lisääminen vaatii kuitenkin konkreettisia toimenpiteitä. Siitäkin huolimatta, että toimenpiteiden esittäminen ei ole selonteon asia, esitän että selonteon jatkeeksi laaditaan jatkoprosessi. Jatkoprosessin tuotoksena tulisi liian vähän terveytensä kannalta liikkuville luoda oma ”liikkuva koulu –tyyppinen ohjelma.”

Joensuussa 16.1.2019

Timo Heinonen

liikuntajohtaja

Joensuun kaupunki